

GUSTAVE FLAUBERT EDUCAȚIA SENTIMENTALĂ

Traducere din limba franceză și note
de Lucia Demetrius

Gustave Flaubert s-a născut la 12 decembrie 1821, la Rouen. Fiul unui chirurg, a renunțat la cariera juridică pentru a se consacra scrisului. Cărțile sale (romane și povestiri), printre care *Doamna Bovary* (1857), *Salammbo* (1862), *Educația sentimentală* (1869), *Ispitirea Sfântului Anton* (1874), *Trei povestiri* (1877), *Bouvard și Pécuchet* (1881), l-au impus drept unul dintre întemeietorii romanului modern, părinte al naturalismului și unul dintre cei mai importanți scriitori din literatura franceză și universală. A murit la Croisset, la 8 mai 1880.

I

La 15 septembrie 1840, către orele șase de dimineață, *La Ville-de-Montereau*, gata de plecare, scotea vârtejuri groase de fum în fața cheiului Saint-Bernard.

Oamenii soseau cu sufletul la gură. Butoaie mari, cabluri, coșuri cu albituri împiedicau circulația; mari-narii nu răspundeau nimănu. Oamenii se izbeau unii de alții. Coletele urcau între cele două tambururi și gălăgia se topea în fâsâitul aburilor care, ieșind printre plăcile de tablă, înfășurau totul într-o ceată alburie, în vreme ce în față clopotul bătea fără continenire.

În sfârșit, vaporul plecă. Cele două maluri semăname cu prăvălii, șantiere și uzine alergară ca două panglici pe care le desfășori.

Un Tânăr de opt-sprezece ani, care avea părul lung și ținea un album sub braț, stătea neclintit lângă cârmă. Privea prin ceată clopotnițe, clădiri ale căror nume nu-l cunoștea, apoi îmbrățișă cu o ultimă privire insula Saint-Louis, La Cité, Notre-Dame. Curând, când Parisul pieri, suspină din adânc.

Domnul Frédéric Moreau, care își trecuse de puțin timp bacalaureatul, se întorcea la Nogent-sur-Seine, unde avea să tânjească vreme de două luni, înainte de a pleca *să-și facă Dreptul*. Maică-sa îl trimisese, cu o sumă de bani strict necesară, la Le Havre să vadă un unchi care spera ea că îl va lăsa moștenitor. Se întorsee abia în ajun și se despăgubea de faptul că nu putuse sta în capitală, întorcându-se în provincia lui pe calea cea mai lungă.

Frământarea se liniștea. Toți se așezaseră. Cățiva, în picioare, se încălzeau în jurul mașinii și coșul scuipa cu un horcăit rar și ritmic o trâmbă de fum negru. Picături de rouă curgeau pe arămuri, puntea tremura de o mică vibrație interioară și cele două roți băteau apă învârtindu-se iute.

Râul era mărginit de plaje de nisip. Întâlnеai plute care începeau să serpuiască legăname de valuri sau o barcă fără pânze în care pescuia un om așezat jos. Apoi cețurile călătoare se topiră, soarele se ivi, colina care urma pe dreapta cursul Senei coborî încet-încet și se arăta alta, mai apropiată, pe malul dimpotrivă.

Era încununată de copaci între casele joase, cu acoperișuri în stil italian. Aveau grădini în pantă, despărțite între ele prin ziduri noi, grilajuri de fier, pajisti, sere calde și ghivece de mușcate, puse la distanțe egale pe terasele pe care te puteai rezema în coate. Văzând aceste reședințe cochete, atât de liniștite, mulți ar fi dorit să le fie proprietari ca să trăiască acolo până la sfârșitul zilelor, cu un biliard bun, o șalupă, o femeie sau alt vis. Plăcerea nouă a unei excursii pe apă

înlesnea efuziunile. Poznașii își și începuseră glumele. Mulți cântau. Erau veseli. Își turnau câte un păhărel.

Frédéric se gândeau la odaia pe care ar ocupa-o acolo, la planul unei drame, la subiecte de tablouri, la pasiuni viitoare. I se părea că fericirea meritată de desăvârșirea sufletului său întârzia să vină. Își recită versuri melancolice: mergea pe punte cu pași repezi, înaintă până la capăt pe partea clopotului și, într-un cerc de pasageri și de marinari, văzu un domn care îi spunea vorbe dulci unei țărănci, răsucindu-i crucea de aur pe care o purta pe piept. Era un zdrahon de vreo patruzeci de ani, cu părul creț. Trupul lui voinic umplea o jachetă de catifea neagră, două smaralde îi străluceau pe cămașa de batist, iar pantalonii largi, albi, îi cădeau peste niște cizme ciudate, roșii, de piele fină, împodobite cu desene albastre.

Prezența lui Frédéric nu-l stingheri. Se întoarse către el de câteva ori, îi făcu cu ochiul ca să intre în vorbă. Pe urmă, oferi țigări de foi tuturor celor care îl înconjurau. Dar, plăcuit de tovarășia lor, fără îndoială, se duse să se așeze mai departe. Frédéric îl urmă.

Conversația se desfășură la început cu privire la diferite soiuri de tutun, apoi, firește, la femei. Domnul cu cizme roșii îi dădu sfaturi Tânărului. Expunea teorii, povestea anecdote, se cita pe el însuși drept exemplu, le însira pe toate pe un ton părintesc, cu o nevinovăție deocheată și amuzantă.

Era republican. Călătorise, cunoștea interiorul teatrelor, restaurantelor, redacției ziarelor și pe toți artiștii celebri, cărora le spunea familiar pe numele mic.

Frédéric îi mărturisi repede proiectele lui, pe care străinul le încurajă.

Dar se întrerupse ca să observe coșul mașinii, apoi mormăi iute un calcul lung, ca să știe „cât ar trebui ca fiecare lovitură de piston, de atâtea ori pe minut, să...“ Și după ce găsi suma, admiră mult peisajul. Mărturisea cât e de fericit că scăpase de afaceri.

Frédéric simțea un anume respect pentru el și nu rezistă dorinței de a-i ști numele. Necunoscutul răspunse dintr-o suflare:

– Jacques Arnoux, proprietar al *Artei industriale*, din bulevardul Montmartre.

Un servitor cu galon de aur la caschetă veni să-i spună:

– Domnul ar vrea să coboare? Domnișoara plângе. Pieri.

Arta Industrială era o întreprindere hibridă, care cuprindea o revistă de pictură și o prăvălie de tablouri. Frédéric văzuse acest titlu de mai multe ori în vitrina librarului din locul lui de baștină, pe prospecte uriașe, pe care numele lui Jacques Arnoux se desfășura cu măreteție.

Soarele ardea din miezul cerului, făcea să strălucească inelele de fier în jurul catargelor, plăcile bastinajului și fața apei care, la provă, se despica în două brazde ce se desfășurau până la marginea pajiştilor. La fiecare cotitură a râului întâlnеai aceeași perdea de plopi palizi. Câmpia era goală. Pe cer se opriseră câțiva norișori albi, și plictiseala, răspândită vag, părea a încetini mersul vaporului și a face și mai neînsemnată înfațișarea călătorilor.

În afară de câțiva burghezi la clasa întâi, se aflau acolo muncitori, oameni din comerț cu nevestele și copiii lor. Cum pe atunci era obiceiul să te îmbraci cu haine foarte proaste în călătorie, aproape toți purtau tichii vechi grecești sau pălării decolorate, haine negre prăpădite, roase de frecușul biroului, sau redingote cu nasturii crăpați pentru că fuseseră prea folosite la prăvălie. Ici și colo, câte o jiletă cu guler șal lăsa să se vadă o cămașă de stambă, pătată de cafea. Ace de metal auriu erau însipite în cravate zdrențăroase; curele cusute sub talpă ca să le țină târlicii împleteți din fâșii; două sau trei pușlamale care țineau bostoane de bambus cu curele de piele aruncau priviri piezișe și tații de familie holbau ochi mari și puneau întrebări. Unii stau de vorbă în picioare sau chirciți pe bagaje, alții dormeau prin colțuri, câțiva mâncau. Puntea era murdarită de coji de nucă, de mucuri de țigară, de coji de pere, de resturi de mezeluri aduse în hârtie. Trei ebeniști îmbrăcați în bluze stăteau în fața cantinei. Un harpist în zdrențe se odihnea, rezemnat cu coatele de instrumentul lui. Din când în când se auzea zgomotul cărbunelui în cuptor, o voce ridicată, un râset. Și căpitaniul mergea pe pasarelă de la un tambur la altul fără să se opreasca. Frédéric, ca să ajungă la locul lui, împinse grilajul clasei I și deranjă doi vânători cu caii lor.

Fu ca o apariție.

Ea era așezată în mijlocul băncii, singură de tot, sau cel puțin el nu desluși pe nimeni, uluit de privirea ochilor ei. Când trecu el, ea ridică fruntea; el își strânse

umerii fără să vrea. După ce se așeză ceva mai departe pe aceeași latură, o privi.

Avea o pălărie mare de paie, cu panglici roz care-i palpitau în vânt la spate. Bandourile negre îi conturau coada sprâncenelor lungi, coborau foarte jos și păreau a-i strâng drăgăstos ovalul chipului. Rochia de mușelină de culoare deschisă, stropită cu picouri mici, se răspândea în multe cute. Broda ceva. și nasul drept, bărbia, toată făptura ei se profila pe fondul cerului albastru.

Cum stătea mereu în aceeași atitudine, el făcu câteva ocoluri la dreapta și la stânga ca să-și ascundă manevra, apoi se instală foarte aproape de umbrela ei rezemată de bancă și se prefăcu a privi o șalupă pe râu.

Nu văzuse niciodată o piele brună atât de frumoasă, o talie atât de cuceritoare, nici degete atât de fine, străbătute cum erau de lumină. Se uita uluit la coșul ei de lucru, ca la un obiect extraordinar. Care îi erau numele, locuința, viața, trecutul? Dorea să cunoască mobilele din odaia ei, toate rochiile pe care le purtase, oamenii pe care îi frecventa. Până și dorința posesiunii fizice pierdea sub o nevoie mai adâncă, într-o curiozitate dureroasă care n-avea limite.

O negresă cu capul legat într-un fular veni ținând de mâna o fetiță măricică. Copila tocmai se trezise, ochii îi înnotau în lacrimi. O luă pe genunchi.

– Domnișoara nu era cuminte, cu toate că în curând avea să împlinească șapte ani. Maică-sa n-avea s-o mai iubească. I se iertau prea mult toanele.

Și Frédéric se bucură auzind aceste lucruri, de parcă ar fi făcut o descoperire, o achiziție.

Presupunea că e de origine andaluză, poate creolă. Adusese cu ea din insule această negresă?

Un șal lung cu dungi violete era așezat în spatele ei, pe bordajul de aramă. De multe ori, în mijlocul mării, în serile umede, trebuia să-și fi înfășurat cu el mijlocul, să-și fi acoperit picioarele, să fi dormit în el! Dar, tras de franjuri, luneca încet-încet, avea să cadă în apă. Frédéric făcu un salt și-l prinse. Ea îi spuse:

– Vă mulțumesc, domnule.

Ochii lor se întâlniră.

– Nevastă, ești gata? strigă domnul Arnoux ivindu-se sub acoperișul scării.

Domnișoara Marthe alergă la el și, agătată de gâtul lui, îl trase de mustăți. Răsunără sunetele unei harpe, fetița vru să-l vadă pe muzicant și în curând cântărețul la harpă, adus de negresă, intră la clasa întâi. Arnoux îl recunoscu, era un fost model; îl tutui, ceea ce îi surprinde pe cei de față. În sfârșit, harpistul își scutură pe spate pletele lungi, întinse brațele și începu să cânte.

Cânta o romanță orientală în care era vorba de pumnale, flori și stele. Omul în zdrențe o cânta cu o voce pătrunzătoare. Bătăile mașinii tăiau melodia în contratimp. El ciupea corzile și mai tare, acestea vibrau și sunetele lor metalice păreau a scoate suspine și ceva asemănător cu geamătul unei iubiri orgolioase și îvinse. Pe cele două maluri ale râului păduri se apleau până pe marginea apei. Trecea o adiere de aer proaspăt. Doamna Arnoux se uita pierdut în depărtare. Când muzica încetă, clipe de câteva ori de parcă ar fi ieșit dintr-un vis.

Harpistul se apropie smerit de ei. În vreme ce Arnoux căuta gologanii, Frédéric întinse pumnul strâns spre cascheta lui și, deschizându-l cu sfială, lăsa să cadă un ludovic de aur. Nu vanitatea îl împingea să facă această pomană în fața ei, ci un gând de binecuvântare la care o asocia și pe ea, o pornire aproape religioasă a inimii.

Arnoux, arătându-i drumul, îl invită prietenește să coboare. Frédéric spuse că tocmai mâncase, pe când, dimpotrivă, murea de foame; și nu mai avea nici un ban în fundul pungii.

Pe urmă se gândi că avea dreptul, ca oricare altul, să stea în acea încăpere.

Burghezii mâncau în jurul meselor rotunde, un chelner alerga de colo-colo. Domnul și doamna Arnoux se aflau în fund, pe dreapta. El se așeză pe o banchetă lungă, tapiată cu catifea, după ce luă un ziar care se afla acolo. Ei trebuiau să ia la Montereau diligența de Châlons. Călătoria lor în Elveția avea să dureze o lună. Doamna Arnoux își dojeni bărbatul pentru slabiciunea lui față de copil. El îi șopti la ureche o amabilitate, fără îndoială, pentru că ea zâmbi. Pe urmă se sculă de la locul lui ca să tragă perdeaua fereștrei din dreptul cefei ei.

Tavanul scund și foarte alb reflecta o lumină crudă. Frédéric, în fața lor, îi deslușea umbra genelor. Ea își muia buzele în pahar, fărăma puțină pâine între degete. Medalionul de lapislazuli agățat cu un lânțișor la încheietura mânii se lovea din când în când de marginea farfuriei. Cei care erau acolo nu păreau totuși s-o bage de seamă.

Uneori se vedea prin hublouri marginea unei bârce care luneca și se lipea de vapor ca să ia sau să depună călători. Cei de la mese se apleau peste deschizături și numeau localitățile de pe mal.

Arnoux se plângea de calitatea bucatorilor. Protestă cu putere în fața notei de plată și făcu să fie redusă. Apoi îl luă pe Tânăr la provă ca să bea groguri, dar Frédéric se întoarse repede sub umbrarul sub care revenise doamna Arnoux. Citea un volum subțire cu coperți cenușii. Uneori colțurile gurii i se ridicau și o rază de placere îi ilumina fruntea. Frédéric fu gelos pe cel ce născocise acele lucruri de care ea părea absorbită. Cu cât o privea mai mult, cu atât simțea cum se cască prăpăstii între el și ea. Se gândeau că va trebui să o părăsească definitiv acum, în curând, fără să-i fi smuls un cuvânt, fără să-i fi lăsat măcar o amintire!

La dreapta, se întindea o câmpie, la stânga o pășune cobora încet ca să întâlnească o colină, se zăreau vii, nuci, o moară în verdeată, și dincolo de ele cărării desenând zigzaguri pe stâncă albă ce atingea marginea cerului. Ce fericire să urci alături, cu brațul în jurul mijlocului ei, în vreme ce rochia ar mătura frunzele îngălbenește, ascultându-i glasul, sub strălucirea ochilor ei! Vaporul se putea opri, n-ar fi avut decât să cobeare împreună, dar lucrul acesta foarte simplu nu era totuși mai ușor decât a mișca soarele din loc!

Ceva mai departe descoperiră un castel cu acoperișul ascuțit, cu turnulete pătrate. În fața lui se întindeau răzoare de flori și aleile se infundau, ca niște bolți negre, sub teii înalți. și-o închipui trecând pe potecile mărginită de carpeni. În clipa aceea o doamnă Tânără

și un domn Tânăr se iviră pe peron, între hârdaiele cu portocali. Apoi totul pieri.

Fetița se juca în jurul lui. Frédéric voia să răute. Ea se ascunse în spatele dădacei. Maică-sa o certă că nu e drăguță cu domnul care îi salvase șalul. Era deschiderea pe ocolite a unei căi? „Are să-mi vorbească în sfârșit?“ se întrebă el.

Timpul se scurta. Cum să obțină o invitație la Arnoux? Nu găsi altceva mai bun decât a-i atrage atenția asupra culorii toamnei, adăugând:

– În curând va veni iarna, sezonul balurilor și al dinurilor.

Dar Arnoux era ocupat cu bagajele. Se ivi coasta de la Surville, cele două poduri se apropiau, trecuță pe lângă o fabrică de funii, pe urmă pe lângă un șir de case scunde. Mai jos se aflau cazane de gudron, Tânărări de lemn. Copiii alergau pe nisip făcând roata. Frédéric recunoștu un om cu o jiletă cu mânci, îi strigă:

– Grăbește-te.

Ajungeau. Îl căută anevoie pe Arnoux în multimea de călători, acesta îi răspunse strângându-i mâna:

– La revedere, dragă domnule!

Când se află pe chei, Frédéric se întoarse. Ea stătea în picioare lângă cărmă. El îi trimise o privire în care încercase să-și pună tot sufletul. Ea rămase neclintită, de parcă el n-ar fi făcut nimic. Apoi Frédéric îi vorbi servitorului fără să ia aminte la salutul lui:

– De ce n-ai adus trăsura până aici?

Omul se scuză.

– Ce nedescurcăre! Dă-mi niște bani!

Și se duse să mănânce la un han.

Peste un sfert de ceas avu poftă să intre ca din întâmplare în curtea diligențelor. Avea poate să-o mai vadă? „La ce bun?“ își spuse el.

Plecă în trăsură. Caii nu-i aparțineau amândoi mai că-sii. Îl împrumutase pe cel al domnului Chambrian, casierul, ca să-l înhame lângă al ei. Isidore, care plecase în ajun, se odihnise la Bray până seara și se culcase la Montereau, aşa că animalele, odihnite, mergeau ușor în trap.

Miriștile se prelungeau cât vedeați cu ochii. Drumul era mărginit de două șiruri de copaci, maldărele de pietre se succedau. În curând Villeneuve-Saint-Gorges, Ablon, Châtillon, Corbeil și celealte ținuturi, toată călătoria îi reveni în memorie, atât de limpede încât acum deslușea amănunte noi, particularități mai intime. De sub volanul rochiei îi răsărea piciorul încălțat cu o gheată îngustă de mătase, de culoare cafenie. Umbrarul de doc forma un baldachin mare deasupra capului ei și ciucurășii roșii de pe marginea lui tremurau neconitenit în vânt.

Semăna cu femeile din cărțile romantice. N-ar fi vrut să adauge nimic, să scadă nimic din făptura ei. Universul se lărgise dintr-o dată. Ea era punctul luminos spre care convergea totalitatea lucrurilor. Și, legănat de mișcarea trăsuri, cu pleoapele pe jumătate închise, cu privirea spre nori, se lăsa pradă unei bucurii visătoare și nesfârșite.

La Bray nu aștepta să se dea cailor ovăz, porni înapoite pe drum, singur. Arnoux o numise „Marie!“ Strigă foarte tare.